

Józef Ryznar, Julian Kalinowski

Zakład Doradztwa Rolniczego Akademii Rolniczej we Wrocławiu

Wybrane aspekty oddziaływania kredytów preferencyjnych na kondycję ekonomiczną i rozwój gospodarstw rodzinnych w kontekście pracy doradczej (na przykładzie byłego województwa wrocławskiego)

Słowa kluczowe: rolnictwo, doradztwo rolnicze, modernizacja gospodarstw

Jednostkami organizacyjnymi w rolnictwie są gospodarstwa rolne. Historia społeczno-gospodarcza wykazuje wielość ich form, jednakże w Polsce dominują indywidualne gospodarstwa rolne. W zależności od panujących stosunków społeczno-gospodarczych przechodziły one różne etapy modernizacyjne. Nowy okres rozpoczyna gospodarka rynkowa, która weszła w miejsce systemu centralnie kierowanego. Wyzwalała to nową sytuację dla rolników. Interesują się oni efektywnością ekonomiczną gospodarstw, zagadnieniami rynkowymi, technologiami zapewniającymi wysoką jakość produkcji, formami aktywizacji zawodowej. Wobec dążeń Polski do integracji z Unią Europejską zachodzi konieczność unowocześnienia gospodarstw rolnych, podejmowania przedsięwzięć w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego i rozwoju przedsiębiorczości. Aby sprostać wymogom obecnej chwili, rolnicy przystępują do modernizacji gospodarstw, zaciągając na ten cel kredyty preferencyjne. Ukazanie pod ich wpływem zmian w gospodarstwach oraz roli doradztwa rolniczego w tym zakresie jest celem niniejszego opracowania.

Gospodarka polska, począwszy od przełomu lat 1989/1990, znajduje się w ciągłej transformacji, od planowanej centralnie do gospodarki rynkowej, na którą dodatkowo wywierają wpływ coraz bliższe perspektywy wejścia Polski do Unii Europejskiej. Zjawisko to ma miejsce również w rolnictwie, czego wyrazem są zachodzące w nim przeobrażenia i zmiany modernizacyjne [1, 12]. Podlegają im gospodarstwa rolne jako jego podstawowe jednostki organizacyjne [16, 17]. Przeprowadzone w nich unowocześnienia mają na celu powiększenie skali i podniesienie jakości produkcji, wzrost efektywności ekonomicznej lub ułatwienie i uproszczenie pracy [2]. Modernizacja

przyczynia się do rozwoju gospodarstw, jest reakcją na zmiany w ich otoczeniu, pozwala przewyciężyć zagrożenia i sprostać nowym wymogom. Przebiega ona w procesach, w których wyróżnia się w kolejności fazy upowszechniania maszyn prostych, maszyn wielofunkcyjnych, różnorodnych linii technicznych i technologicznych oraz komputeryzacji [17]. Dostrzega się je w polskich gospodarstwach rolnych, jednakże proces ten spowalnia niska zasobność rolników [16]. W gospodarce rynkowej zachodzi konieczność podnoszenia nakładów inwestycyjnych [6, 10]. Jedną z form wspierania zamierzeń modernizacyjnych jest możliwość skorzystania z kredytów bankowych [11]. W krajach zachodnich forma ta jest powszechnie stosowana. U nas, z uwagi na wysokie ich oprocentowanie, rolnicy wzbraniają się przed nimi. Ostatnio obserwuje się zainteresowanie kredytami inwestycyjnymi [7,10] i jest to nowość w obecnych warunkach gospodarczych.

Przedmiotem badań w niniejszym opracowaniu stały się modernizacje zachodzące w gospodarstwach rolnych w następstwie podjętych kredytów inwestycyjnych, celem zaś poznanie ich wpływu na zakres zmian modernizacyjnych oraz wskazanie poczynąń w pracy doradczej w tym zakresie.

Badania zostały przeprowadzone w jednolitych warunkach przyrodniczo-ekonomicznych w południowej i środkowej części województwa wrocławskiego. Znajduje się w niej 14 946 gospodarstw w różnych grupach obszarowych (tab. 1). W latach 1994–1996 z kredytów inwestycyjnych z dopłatą Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) skorzystało 1600 gospodarstw (tab. 2).

Tabela 1. Liczebność indywidualnych gospodarstw rolnych w województwie wrocławskim

Wyszczególnienie	Grupy obszarowe gospodarstw [ha UR]						razem
	1–5	5–10	10–15	15–20	20–50	>50	
Liczba gospodarstw w województwie	15619	7901	3610	1420	1420	390	30360
struktura [%]	51,45	26,02	11,89	4,68	4,68	1,28	100,00
Liczba gospodarstw w rejonie badań	7443	4349	1810	607	563	174	14946
struktura [%]	49,80	29,10	12,11	4,06	3,77	1,16	100,00

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 2. Dobór gospodarstw do badań

Wyszczególnienie	Rok pobrania kredytu			
	1994	1995	1996	razem
Gospodarstwa w woj. wrocławskim podejmujące kredyty inwestycyjne z dopłatą ARiMR	213	395	992	1600
Gospodarstwa w rejonie spełniające kryteria metodyki	43	84	107	234
Gospodarstwa objęte badaniami szczegółowymi	30	35	48	113
Gospodarstwa kontrolne	—	—	30	30

Źródło: obliczenia własne.

Dążąc do ustalenia ich liczebności, do badań szczegółowych przyjęto założenia:

1. Gospodarstwa muszą mieć zbliżoną powierzchnię i być typowe w tym środowisku. Stąd badania zlokalizowano w gospodarstwach o powierzchni 10–15 ha.
2. Biorąc pod uwagę równowagę pomiędzy mężczyzną a kobietą w podejmowaniu decyzji gospodarczych, w rodzinie nie mogło być więcej niż troje i nie mniej niż dwoje dzieci.

Ze wskazanej liczby (1600) gospodarstw korzystających z kredytów w kolejnych latach 1994, 1995, 1996 kryteria założeń metodycznych spełniało odpowiednio 43, 84, 107 gospodarstw. Z tych wielkości do badań szczegółowych metodą losową wybrano 30, 35, 48 obiektów. Pobrały one kredyty inwestycyjne (z dopłatami do oprocentowania ze środków ARiMR) na zakup ziemi, ciągników i maszyn rolniczych. Tak utworzono trzy grupy gospodarstw z trzyletnim, dwuletnim i jednorocznym okresem kredytobrania. Dla porównania utworzono grupę z 30 gospodarstw o tych samych parametrach, lecz bez kredytu.

W zbieraniu materiału badawczego skorzystano z kwestionariusza-wywiadu z rolnikami, pozyskując dane dotyczące rodzin oraz zmian modernizacyjnych w gospodarstwach. Stosowano także metody obserwacji uczestniczącej, rozmów kierowanych i dyskusji, które pozwoliły na wzbogacenie danych z kwestionariusza. Przeprowadzono wywiady z urzędnikami banków oraz z doradcami Wojewódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego (WODR), opracowującymi biznesplany dla uzyskania kredytu. Korzystano z zapisów rolników odnośnie wydatków i dochodów. Zebrany materiał badawczy dotyczył tych cech gospodarstw i zdarzeń, jakie miały w nich miejsce w okresie jednego roku — 1996. Gromadzono dane od grudnia 1996 do marca 1997 roku. W opracowaniu materiałów badawczych zostały zastosowane metody jakościowe powszechnie stosowane w ekonomice rolnictwa, statystyce i doradztwie rolniczym. Kwalifikacje zawodowe obliczono metodą punktową opracowaną przez M. Jerzaka [4], gdzie za jedną jednostkę kwalifikacyjną przyjęto wykształcenie na poziomie zasadniczej szkoły rolniczej. Metodę tę uzupełnił Ryznar [13] o staż pracy. Wyrazić to można wzorem:

$$Kw = Wsz + Sp$$

gdzie: Kw — kwalifikacje zawodowe,

Wsz — poziom wykształcenia szkolnego,

Sp — staż pracy.

Innowacje rolnicze przyjęte w gospodarstwach również wyrażono w punktach [14]. Ich oddziaływanie i ranga zależą od wielkości gospodarstwa i urodzajności występujących w nim gleb. Wskaźnik syntetyczny innowacji obliczono jako iloczyn wszystkich punktów innowacyjnych, ilości ha UR i wskaźnika bonitacji gleb, zgodnie z następującym wzorem:

$$In = \Sigma Ip \times Wb \times P$$

gdzie: In — wskaźnik syntetyczny innowacji,

Ip — suma punktów innowacji w gospodarstwie,

Wb — wskaźnik bonitacji,

P — powierzchnia gospodarstwa w ha UR.

Intensywność pracy doradczej wyliczono metodą zaproponowaną przez Jerzaka [5]. Poszczególne działalności przeliczono na punkty, przyjmując różną ich liczbę, zależnie od stopnia trudności w realizacji, np. za: szkolenie, konkurs, lustrację pól, pokaz, demonstrację, wycieczkę, doświadczenie rolnicze — 2 punkty, wystawę — 1 punkt, sporządzenie planu przedsięwzięcia gospodarczego (biznesplanu) — 10 punktów. Przyjęto wzór [5]:

$$W = x_1 d_1 a_1 + x_2 d_2 a_2 + \dots + x_n d_n a_n$$

gdzie: W — wskaźnik intensywności pracy doradczej,

x — liczba działalności,

d — rodzaj działalności,

a — współczynnik działalności.

Poziom intensywności organizacji obliczono również metodą punktową według wzoru:

$$I_{r+z} = I_r + I_z$$

gdzie: I_{r+z} — intensywność organizacji gospodarstwa,

I_r — suma iloczynów ($p \times s$),

I_z — suma iloczynów ($q \times t$);

przy czym: p — procentowy udział powierzchni zasiewów roślin polowych oraz powierzchni trwałych użytków zielonych w ogólnej powierzchni UR,

s — współczynnik intensywności w produkcji roślinnej,

q — liczba sztuk dużych zwierząt poszczególnych gatunków w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych,

t — współczynnik intensywności w produkcji zwierzęcej.

Na potrzeby oceny przedsięwzięć modernizacyjnych w gospodarstwach kredytobiorców obliczono okres zwrotu nakładów inwestycyjnych (payback period) [15] według następującego wzoru:

$$\text{okres zwrotu} = \frac{\text{pierwotna inwestycja}}{\text{roczne dochody}}$$

Została zastosowana analiza pozioma dla określenia różnic między gospodarstwami korzystającymi z kredytu inwestycyjnego oraz nie korzystającymi z tego rodzaju źródła finansowania. Wszystkie dane liczbowe dotyczące obiektów badawczych charakteryzują wyniki osiągnięte w roku 1996.

Ze względu na brak rachunkowości w gospodarstwach obliczono kategorie ekonomiczne (dochód rolniczy, dochód osobisty, produkcję końcową, produkcję towarową) na podstawie prowadzonych przez rolników zestawień wydatków i dochodów, stąd mają one charakter szacunkowy.

Przeprowadzono rachunek korelacji prostej dla określenia zależności statystycznych między wysokością podjętych kredytów inwestycyjnych a wybranymi cechami gospodarstw. Miarą korelacji między zmiennymi o zależności liniowej jest tzw. współczynnik korelacji r , który przyjmuje wartość w przedziale od -1 do $+1$ [3, 9]. Sposób postępowania polega na porównaniu obliczonej wartości współczynnika r ze współczynnikiem teoretycznym r_t przy założonym poziomie istotności α . W analizie statystycznej stosowanej w rolnictwie stosuje się wartość $\alpha = 0,05$. Dla obliczenia związku korelacyjnego zastosowano metodę najmniejszych kwadratów. Zależność między badanymi cechami (zmiennymi) może mieć różny charakter, jeśli $r \leq r_t$ korelacja jest nieistotna, przy $r > r_t$ istotna. Jeśli $r > r_t$ o 30%, mamy do czynienia z niską korelacją, gdy $r > r_t$ od 30 do 60% — średnią, jeśli różnica zawiera się w przedziale od 60 do 100%, korelacja jest wysoka [8].

W przeprowadzonym rachunku korelacji prostej za zmienną niezależną przyjęto wysokość zadłużenia kredytem inwestycyjnym w zł/ha UR w 1996 r. Jako zmienne zależne wzięto do obliczeń następujące cechy gospodarstw: wyposażenie w siłę roboczą (RP/100 ha UR), kwalifikacje zawodowe rolników (jedn. kw.), umaszynowanie (zł/ha UR), wyposażenie w siłę pociągową (JP/100ha UR), obsadę inwentarza żywego (SD/100 ha UR), intensywność organizacji gospodarstwa (pkt), zużycie nawozów mineralnych (kg/ha UR), dochód rolniczy brutto (zł/ha UR), przyjęte innowacje (pkt/gospodarstwo), wskaźnik intensywności pracy doradczej (pkt/gospodarstwo).

Wyniki badań

Warunki glebowo-klimatyczne występujące na tym obszarze są korzystne dla prowadzenia działalności rolniczej. Charakteryzują się lepszymi parametrami niż przeciętne wielkości dla województwa wrocławskiego. Warunki te sprzyjają uprawie pszenicy, buraków cukrowych, ziemniaków, warzyw. Stwarzają dobre możliwości do chowu inwentarza gospodarskiego.

Działalnością doradczą na terenie województwa zajmuje się wiele podmiotów, jednakże zasadniczy trzon stanowią służby terenowe Wojewódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego (WODR) we Wrocławiu. Ich praca ukierunkowana jest na zaspokajanie potrzeb rolników i realizację polityki ekonomicznej państwa wobec wsi i rolnictwa. Do głównych zadań służb należy: pomoc w modernizowaniu gospodarstw rolnych i rozwijanie dodatkowej działalności gospodarczej, wspomaganie samoorganizacji społeczności wiejskiej w tworzeniu struktur gospodarczych, edukacja rolników i członków ich rodzin, kreowanie liderów przedsiębiorczości, wspieranie zmian struktury agrarnej, wspieranie procesów rozwoju obszarów wiejskich, udział w tworzeniu programów przestrzennego zagospodarowania i rozwoju wsi, gmin, województwa i regionu.

Rodziny w badanych gospodarstwach mają charakter trójpokoleniowy. Średni wiek kierowników grup gospodarstw zasadniczych wynosi 37, a grupy kontrolnej 41 lat. Wiek nie stanowi elementu różnicującego. Są to ludzie ustabilizowani pod względem zawodowym i społecznym, zdolni do podejmowania zadań długofalowych. Ich kwalifikacje zawodowe mierzone metodą punktową wahają się od 1,88 do 1,97 jednostki kwalifikacyjnej. Średnia powierzchnia prowadzonych gospodarstw wynosi 13,8 ha UR, a obsada zwierząt gospodarskich 34,6 SD/100 ha UR. Intensywność pracy doradczej na gospodarstwo mierzone metodą punktową w pierwszym roku po podjęciu kredytu jest wyższa o 64%, a w drugim i trzecim roku o 15% w zestawieniu z grupą kontrolną. Większa intensywność pracy doradczej w gospodarstwach grup zasadniczych świadczy o konieczności pomocy w adaptowaniu określonych nowości w gospodarstwach. Do najistotniejszych motywów podjęcia kredytów należą: korzystne warunki kredytowania (56,6%), chęć powiększenia areału gospodarstwa (46,0%), powiększenie dochodów (27,4%), ułatwienie i usprawnienie organizacji pracy (26,5%), modernizacja technologii (16,8%). Warto zauważyć, że pierwszej lokaty nie stanowi powiększenie dochodów, lecz chęć modernizowania gospodarstw.

Modernizowanie gospodarstw rolnych wymaga znacznych nakładów finansowych. Ze względu na szczupłość własnych środków rolnicy pokrywają kredytami zakup ziemi i maszyn. Największe zadłużenie kredytem inwestycyjnym w zł/ha UR występowało u rolników, którzy uruchomili go w 1996 roku. Było ono wyższe o 8 do 14% niż w pozostałych analizowanych grupach. Przekraczało znacznie wysokość zadłużenia ogółu gospodarstw o powierzchni 10 do 15 ha w województwie wrocławskim, wynoszącego 301 zł/ha UR [18]. Ułatwieniem dla rozpoczynających zadłużenie w 1996 roku była roczna karencja w spłacie rat kredytowych. Ci z 1995 spłacali 1502 zł/gospodarstwo, natomiast z 1994 roku 1170 zł. Ewidentną wartością kredytów był wzrost areału UR w gospodarstwie dla kolejnych lat (1994, 1995, 1996) i wynosił 27,4, 37,3 i 20,4%. Na ciągniki i maszyny rolnicze w 1996 roku przeznaczono ogółem 39,2% kredytu. Rolnicy o 3-letnim stażu kredytowania przystąpili do budowy wiat i suszarni ziarna.

Powiększenie areału użytkowanej ziemi oraz zwiększenie parku maszynowego wyzwoliło potrzeby przypomnienia, rozszerzenia i uzupełnienia wiedzy rolniczej dla skutecznego prowadzenia modernizacji gospodarstw. Wyzwalają się one stale, na co wskazuje grupa kontrolna. Jednakże nowa sytuacja powstała pod wpływem kredytów rozszerza zainteresowania rolników wobec zaistniałego zadłużenia. Potrzeby w zakresie wiedzy rolniczej dla rolników w pierwszym roku po zaciągnięciu kredytu są wyższe o 25,5%, w drugim roku o 12,3%, a w trzecim roku o 5,9% w zestawieniu z grupą kontrolną.

Zapoczątkowany proces modernizacji gospodarstw przez powiększenie trwałych środków produkcji wyzwala też potrzeby wprowadzania względnie usprawniania procesów technologicznych. Wyrazem ich zaspokojenia są wprowadzone innowacje (tab. 3).

Tabela 3. Struktura innowacji ogółem [%]

Zakres innowacji	Rok pobrania kredytu				Grupa kontrolna
	1994	1995	1996	średnia	
Produkcja roślinna	39,34	38,12	35,58	37,41	34,86
Produkcja zwierzęca	7,06	9,22	10,35	9,12	6,48
Mechanizacja	13,11	14,24	21,67	17,02	6,48
Budownictwo	3,03	1,68	3,23	2,68	1,62
Ekonomika i organizacja gospodarstwa	35,81	38,54	42,38	39,83	30,28
Gospodarstwo domowe	26,73	25,14	18,44	22,80	20,28
Pozostałe innowacje	0,00	0,84	0,32	0,40	0,00
Ogółem na 1 gospodarstwo	125,08	127,78	131,97	129,26	100,00

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 4. Wybrane wyniki produkcyjne

Wyszczególnienie	Rok pobrania kredytu				Grupa kontrolna
	1994	1995	1996	średnia	
Plon 4 zbóż [dt/ha]	49,71	49,42	49,33	49,45	46,95
Plon 4 zbóż [%]	105,88	105,26	105,07	105,32	100,00
Plon buraków cukrowych [dt/ha]	464,97	464,34	458,24	461,19	464,22
Plon buraków cukrowych [%]	100,16	100,03	98,71	99,35	100,00
Plon ziemniaków [dt/ha]	264,00	260,93	259,21	261,58	246,86
Plon ziemniaków [%]	106,94	105,70	105,00	106,00	100,00

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 5. Wybrane wyniki ekonomiczne we wskaźniku procentowym na 1 gospodarstwo

Wyszczególnienie	Rok pobrania kredytu				Grupa kontrolna
	1994	1995	1996	średnia	
Dochód rolniczy brutto	101,40	100,60	100,55	100,79	100,00
Dochód rolniczy netto	91,88	92,46	95,63	93,65	100,00
Dochód osobisty	109,68	104,67	101,56	104,67	100,00
Produkcja końcowa brutto	101,51	100,82	101,32	101,21	100,00
Produkcja końcowa netto	102,06	100,39	101,34	101,24	100,00
Produkcja towarowa brutto	101,45	100,48	101,18	100,93	100,00
Towarowość	102,31	102,46	101,99	102,21	100,00

Źródło: obliczenia własne.

Przedsięwzięcia wymagające nakładów materiałowo-pieniężnych były realizowane ze środków własnych, podobnie jak w grupie kontrolnej. W zasadniczych grupach (z lat 1994, 1995, 1996) były one wyższe o 25,0, 27,8 i 29,3%. Świadczy to o dydaktycznym charakterze kredytu, który wyzwolił wprowadzenie innych elementów modernizacyjnych gospodarstw.

Dokonując przeglądu wybranych wyników produkcyjnych: zbóż, buraków, ziemniaków, dostrzega się nieco wyższe wartości z uzyskanych plonów u rolników kredytobiorców w zestawieniu z grupą kontrolną (tab. 4). Przedstawiając plony we wskaźnikach procentowych, nie można mówić o wyraźnej różnicy na korzyść grup zasadniczych. Biorąc pod uwagę wzrost ich areału, pod wpływem kredytu zwiększył się plon przedstawianych upraw, co mogło zmienić wyniki ekonomiczne gospodarowania. Jednakże i one nie różnicują gospodarstw z grup zasadniczych z grupą kontrolną (tab. 5).

Szukając wpływu podjętych kredytów inwestycyjnych na wyniki gospodarowania, sięgnięto po strukturę dochodu osobistego (tab. 6). Istotną pozycję zajmuje część dochodu osobistego pochodząca z usług. Rolnicy nowo zakupionym rolniczym sprzętem wykonują usługi agrotechniczne i transportowe, które zwiększają ich dochód osobisty, jednakże przeznaczają go na spłatę rat kredytowych. Po ich zakończeniu, przy nie zmieniających się uwarunkowaniach, wpływ kredytów inwestycyjnych na wyniki gospodarowania kredytobiorców będzie ewidentny. W tej sytuacji zachodzi pytanie, w jakim okresie nastąpi zwrot zainwestowanych środków. Wskaźnik ten wyliczono dla gospodarstw z najdłuższym stażem wykorzystywania kredytu (od 1994 r.). Pominięto gospodarstwa z 1995 i 1996 roku, gdyż w roku badań (1996) znajdowały się one w początkowej fazie inwestycji modernizacyjnych. Dla obliczenia okresu zwrotu poniesionych nakładów podzielono wartość nakładów (80% z kredytów i 20% środki własne) przez dochód, jaki przynosiły zrealizowane inwestycje. Przyjęto, że stanowiła go nadwyżka dochodu osobistego osiągniętego w gospodarstwach kredytobiorców w stosunku do gospodarstw bez kredytu. W rezultacie okres zwrotu nakładów inwestycyjnych w gospodarstwach grupy zasadniczej z 1994 roku wyniesie 8,7 lat. Okres ten należy uznać za właściwy; po jego upływie wprowadzone inwestycje pozwolą uzyskiwać wyższe dochody w gospodarstwach.

W celu określenia związku między podjętymi kredytami inwestycyjnymi a niektórymi cechami gospodarstw posłużono się rachunkiem korelacji.

Tabela 6. Struktura dochodu osobistego [%]

Wyszczególnienie	Rok pobrania kredytu				Grupa kontrolna
	1994	1995	1996	średnia	
Dochód osobisty w tym:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
dochód rolniczy netto	57,17	60,28	64,26	61,06	68,24
dochody z usług	15,77	11,26	7,11	10,81	2,86
pozostałe dochody	27,06	28,46	28,63	28,13	28,90

Źródło: obliczenia własne.

- Umaszynowanie w gospodarstwie dało korelację istotną, dodatnią. Świadczy to o wykorzystaniu podjętych środków zgodnie z przeznaczeniem. Im wyższy kredyt, tym nabywano ciągniki o wyższej mocy, równocześnie modernizowano pozostały park maszynowy. Wprowadzono bardziej wydajne maszyny, które miały większe zapotrzebowanie mocy. W efekcie rolnicy uzyskiwali odpowiednią terminowość i jakość zabiegów uprawowych, oszczędność kosztów eksploatacji.
- Innowacje (korelacja dodatnia) pozwoliły wprowadzić zmiany w gospodarstwach o charakterze modernizacyjnym w roku nabycia kredytu i latach następnych.
- Intensywność pracy doradczej (korelacja dodatnia). Oddziaływania doradcze nasilone były w pierwszym roku pobierania kredytu i zawarte były już w biznesplanach, czyli na etapie programowania działalności modernizacyjnych. Intensywność pracy doradczej była większa w pierwszym roku po podjęciu kredytu i malała u rolników z 2- i 3-letnim stażem kredytowania.
- Zasoby siły roboczej (korelacja dodatnia). Rolnicy, modernizując gospodarstwa z udziałem kredytów, zamierzają efektywniej wykorzystać pozostającą do dyspozycji siłę roboczą.
- Kwalifikacje zawodowe, intensywność organizacji gospodarstw, dochód rolniczy brutto (korelacja niska, dodatnia). Kredyt nie miał istotnego wpływu na te wielkości.
- Obsada inwentarza żywego, poziom nawożenia mineralnego (związki nieistotne). Świadczą one o braku wpływu kredytu na wymienione zmienne w pierwszych latach po jego uruchomieniu.

Podsumowanie i wnioski

W obecnych uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych proces modernizacji indywidualnych gospodarstw rolnych wynika z konieczności dostosowania się do zasad gospodarki rynkowej oraz zbliżenia do struktur Unii Europejskiej. W tym celu rolnicy zaciągają kredyty inwestycyjne. Poglądu o zmianach, jakie zaszły pod ich wpływem w gospodarstwach oraz roli w tym doradztwa rolniczego, dostarczyły przeprowadzone badania. Zrealizowano je w jednolitych warunkach przyrodniczo-ekonomicznych, według wcześniej wyznaczonej metodyki.

Kredytobiorcami okazali się rolnicy o ukształtowanej pozycji społecznej. W pierwszej kolejności kredyty podejmowali bardziej odważni, podatni na innowacje. Po skorzystaniu z doświadczeń pierwszych — sięgnęli po nie następni. Wszyscy charakteryzowali się odpowiednim przygotowaniem zawodowym i zdolnością do podejmowania zadań długofalowych. Wykorzystując inwestycyjne kredyty preferencyjne, powiększyli areał swoich gospodarstw średnio o 3 ha UR, a uzbrojenie techniczne, mierzone umaszynowaniem, wzrosło o 43 do 91% w zestawieniu z grupą kontrolną. W następstwie zaspokojenia potrzeb na środki trwale nastąpił wzrost

średnio o 29% przyjętych innowacji ze środków własnych. Wprowadzone zmiany w gospodarstwach kredytobiorców przyczyniły się do zmiany struktury dochodu osobistego, co uwidacznia się w pozycji przyływu finansowego z usług. Przeprowadzone badania pozwalają sformułować następujące wnioski:

1. Pierwszymi rolnikami korzystającymi z kredytów inwestycyjnych okazali się ci, którzy posiadali:
  - ustabilizowaną pozycję rodzinno-zawodową,
  - kwalifikacje wyrażające się kompetencją zawodową,
  - chęć unowocześniania gospodarstw przez powiększanie ich areалу i uzbrojenia technicznego.
2. Intensywność pracy doradczej w gospodarstwach kredytobiorców była wysoka w roku uruchomienia kredytu i zmniejszała się w latach następnych.
3. W wyniku podjętych kredytów nastąpiły korzystne zmiany polegające na:
  - powiększaniu się areалу gospodarstw,
  - wzroście technicznego uzbrojenia,
  - podniesieniu się innowacyjności gospodarstw,
  - zwiększeniu się zapotrzebowania na wiedzę rolniczą.
4. Szukając logicznych związków i zależności w analizowanych parametrach gospodarstw, rachunek korelacji prostej wykazał istotność między wysokością podjętego kredytu a następującymi cechami:
  - umaszynowaniem oraz wyposażeniem w siłę pociagową, jako oznaką wykorzystania kredytów zgodnie z przeznaczeniem,
  - innowacjami, co wskazuje na ważną rolę kredytu w stymulowaniu innowacyjności w rolnictwie,
  - intensywnością pracy doradczej, którą określał zakres przedsięwzięć inwestycyjnych prowadzonych w gospodarstwie,
  - wyposażeniem w siłę roboczą, co świadczyło o zamiarach wykorzystania jej zasobów w zmodernizowanych gospodarstwach.

Literatura

-
- [1] Duczkowska-Małysz K. 1995. Interwencjonizm państwowy a proces modernizacji wsi i rolnictwa. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 2: 5–17.
  - [2] Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza. PWRiL, Warszawa 1984.
  - [3] Greń J. 1978. Statystyka matematyczna. Modele i zadania. PWN, Warszawa.
  - [4] Jerzak M. 1984. Jak mierzyć społeczny poziom kwalifikacji w rolnictwie. *Służba Rolna* 10: 13.
  - [5] Jerzak M. 1977. Stanowisko i specyfika pracy instruktora gminnego. Referat na konferencję NOT. Wydawnictwo NOT, Bydgoszcz.

- [6] Józwiak W. 1997. Procesy dostosowawcze w gospodarstwach rolnych w perspektywie stowarzyszenia z Unią Europejską. Materiały na konferencję naukową zorganizowaną z okazji jubileuszu 70. urodzin Profesora dr. hab. Floriana Manieckiego. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- [7] Kulawik J. 1996. Kredytowanie i opodatkowanie rolnictwa oraz ubezpieczenia rolnicze. Analiza produkcyjno-ekonomiczna sytuacji rolnictwa i gospodarki w 1995 r. IERiGŻ, Warszawa.
- [8] Nietupski T., Wawrzyniak S., Krupa A. 1985. Zastosowanie metod matematycznych w gospodarstwie rolniczym. Skrypt AR we Wrocławiu, Nr 309.
- [9] Oktaba W. 1980. Elementy statystyki matematycznej i metodyka doświadczalnictwa. PWN, Warszawa.
- [10] Ostrowski L. 1997. Inwestycje i kredyty w gospodarstwach chłopskich w latach 1992–1996. IERiGŻ, Warszawa.
- [11] Ostrowski L. 1997. Korzystanie z kredytów bankowych przez rodziny chłopskie w latach 1992–1996. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 4: 23–35.
- [12] Oszmiańska M., Nawrot H. 1996. Funkcjonowanie gospodarstw indywidualnych w warunkach gospodarki rynkowej. Zbiór referatów Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. „Zmiany w ekonomicznym otoczeniu rolnictwa” (Siedlce 1996): 28–36.
- [13] Ryznar J. 1990. Ocena wykształcenia zawodowego rolników indywidualnych o zróżnicowanym stażu pracy. *Zeszyty Naukowe AR we Wrocławiu, Rolnictwo* LII: 195–202.
- [14] Ryznar J., Krzeziński J. 1994. Wykorzystanie punktowego obliczania innowacji rolniczych w rachunku korelacji. *Zeszyty Naukowe AR we Wrocławiu, Rolnictwo* LXI : 99–103.
- [15] Siegel J.G., Shim J.K., Hartman S.W. 1995. Przewodnik po finansach. PWN, Warszawa.
- [16] Tomczak F. 1997. Gospodarstwo rodzinne i jego ewolucja. Materiały na konferencję naukową zorganizowaną z okazji jubileuszu 70. urodzin Profesora dr. hab. Floriana Manieckiego. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- [17] Turowski J. 1995. Socjologia wsi i rolnictwa. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
- [18] Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych i ich działalność pozarolnicza oraz zamierzenia użytkowników gospodarstw do 2000 r. Powszechny Spis Rolny 1996 r. Województwo wrocławskie. GUS, Wrocław 1998.

Selected aspects of preferential credits impact on economic situation and development of family farms in context of advisory activities (on an example of former Wrocław province)

Key words: agriculture, agricultural advisory, farm modernization

Summary

Credit-takers proved to be the persons of stable social-professional position, who want to enlarge the farm acreage and to modernize the machinery park. As a result of credits the modernization of permanent production means (land and machinery) has been undertaken followed also by some innovations in farming financed of farmer's own purse. The changes on farms affected the structure of farmer's income from agritechnical services. Under stable conditions for modernization investment repayment 8.7 years would be needed. After that period the farmer's income will rise by the value of credit repayment.

*Adres do korespondencji:
dr hab. inż. Józef Ryznar
Zakład Doradztwa Rolniczego
Akademia Rolnicza we Wrocławiu
ul. M. Skłodowskiej-Curie 42
50-369 Wrocław*